

Ставлення радянської влади до російської та польської громад на Рівненщині у 1939–1941 рр.

Період «першої радянзації» жодним чином не сприяв налагодженню міжнаціональних відносин. Офіційно звучали слова про інтернаціоналізм, на практиці ж представники влади робили ставку на протиставлення націй, у різних умовах надаючи перевагу одним або іншим.

На території колишнього Волинського воєводства зазнали арештів люди всіх національностей, які тут проживали. Не стали винятком і представники російської меншини, крім того, що серед них значною була частка білої еміграції. Росіяни на території воєводства були переважно службовцями, вчителями, священниками, землевласниками. Політичною силою, яка представляла інтереси росіян у Польщі було Російське народне об'єднання (РНО), що утворилося у 1923 р. Для надання допомоги росіянам — жителям міста Рівного та його околиць у 1924 р. було засноване Російське благодійне товариство (Русское Благотворительное общество — РБО). Громадська робота у цих товариствах стала підставою для арешту органами НКВС значної частини росіян, зокрема Галини Масловської¹, Сергія Панченка² та інших.

Переважно росіяни, які проживали у міжвоєнний період на теренах Волинського воєводства, належали до білої еміграції. Частина російської білої еміграції об'єднувалася з метою відновлення «єдиної та неподільної Росії» у Національний трудовий союз нового покоління (НТСНП)³. У 1939–1941 рр. учасники цієї організації переслідувалися радянською владою.

У міжвоєнний період росіяни володіли чималою земельною власністю, що і стало причиною їхнього арешту після встановлення у краї більшовицької влади. Цю думку цілком ілюструє кримінальна справа Олексія Олександровича Кондратьєва, сина російського письменника Олександра Олександровича Кондратьєва, який у 20-х роках ХХ століття проживав у містечку Дорогобуж⁴.

Із перших днів під пильний нагляд нової влади потрапили польські політичні та громадські діячі, колишні поліцейські та осадники. Формально радянська влада не виступала проти польського народу, а лише «проти польської буржуазії та поміщиків,» «гнобителів трудового народу», а ре-

пресії проходили під гаслом «очищення міста і села від ворожих елементів, осадників».

Розпочався процес арештів, а пізніше депортацій польських осадників, про що свідчать кримінальні справи Теофіла Францевича Фарановського⁵, Стефана Лаврентійовича Новачека⁶, Станіслава Андрійовича Зювковського⁷, Адама Андрійовича Щерби⁸ та інших.

Радянська влада переслідувала не лише польських осадників, а й членів їхніх сімей. Цю думку яскраво ілюструє кримінальна справа Тадеуша Костянтиновича Сташевського (Янушайтіса)⁹, брат якого Маріан Янушайтіс був колишнім військовим генералом польської армії.

Осадники, польські чиновники, підприємці були одними з перших, хто потрапив під депортаційну хвилю, яка відбувалась відповідно до постанови РНК СРСР від 29 грудня 1939 р. № 2122–617сс. Попереду ще були нові депортації, які охоплювали різні соціальні групи західноукраїнського суспільства.

Переслідувань та репресій зазнали також представники підпільних польських структур, які діяли на Рівненщині. У червні 1940 р. працівники органів НКВС провели допити членів підпільної польської організації Я. Динаковської, Т. Маєвського, Р. Каспшицького. У вересні цього ж року було заарештовано І. Корнафеля¹⁰.

У березні 1940 р. органами НКВС були заарештовані члени польської молодіжної націоналістичної організації, жителі м. Дубно, які сподівалися на організацію весною 1940 р. за допомогою західних держав збройного повстання¹¹.

Більшість планів польських підпільних структур не були реалізовані через арешти органами НКВС. Згідно з даними НКДБ СРСР, від середини вересня 1939 р. і до квітня 1941 р. на території Західної України було заарештовано 9949 членів польського підпілля¹².

Таким чином, представники російської та польської громад після встановлення радянської влади у краї у 1939 р. опинилися під пильним наглядом органів НКВС. Як правило, їх звинувачували як «соціально-небезпечні елементи» у «антирадянській пропаганді», «зраді батьківщини», що було рівнозначним терміну «ворог народу».

Примітки

¹ Державний архів Рівненської області, ф. Р–2771, оп. 2, спр. 408.

² Там само, спр. 398.

³ Там само, спр. 408.

⁴ Там само, спр. 2103.

⁵ Там само, спр. 2909.

⁶ Там само, спр. 2932.

⁷ Там само, спр. 2931.

⁸ Там само, спр. 2930.

⁹ Там само, спр. 3337.

¹⁰ Там само, спр. 1024.

¹¹ Там само, спр. 1004.

¹² Польское подполье на территории Западной Украины и Западной Белоруссии. 1939–1941. В 2-х кн. — Варшава–Москва, 2001.

М. Куницький (м. Луцьк)

Національна політика СРСР на західноукраїнських землях напередодні Великої Вітчизняної війни (1939–1941 рр.)

Починаючи з вересня 1939 р. становище в Західній Україні було надзвичайно складним. На всіх етнічних українських і мішаних українсько-польських землях, що входили до складу Польщі, налічувалося 9 млн 628 тис. жителів, у тому числі 5 млн 198 тис. українців, 2 млн 328 тис. поляків, 924 тис. євреїв, 78 тис. німців, 48 тис. росіян, 50 тис. представників інших національностей¹.

Після поразки Польщі і приєднання західноукраїнських земель до радянської України восени 1939 р. на них запрацювала радянська каральна система, яка вже мала великий досвід переслідування та винищення «ворогів народу», «буржуазних націоналістів», тощо. Зокрема відповідно до постанови ЦК ВКП(б) від 9 грудня 1939 р. було розроблено цілу систему каральних заходів щодо осіб, які підпадали під вище зазначені категорії. Сюди потрапляли так звані осадники, колишні легіонери Ю. Пілсудського. Ці та інші категорії польського населення разом з українцями стали об'єктом прискіпливої уваги радянських каральних органів.

Більшовики одразу після приходу на Західну Україну проявили свої «визвольні» наміри, розпочавши масовий терор і переслідування місцевого населення. Припинилася нормальна робота, культурне та політичне життя. Кожен день приносив нові арешти, дух непевності та страху. Протягом 1940–1941 рр. із західних областей на спецпоселення було відправ-